

CUMHURİYET YÖNETİMİNİN 1930'LU YILLARDA KÖYDE VE KÖYLÜLÜKTE “DÖNÜŞÜM”Ü GERÇEKLEŞTİRME İSTEĞİNİN BİR ARACI OLARAK “KÖY EĞİTMEN KURSLARI”

Çiğdem ERDEM*

Öz:

“Köy Eğitim Kursları, 1930’lu yıllarda, okulu olmayan köylerde “eğitim”i gerçekleştirmek amacıyla açılmış kurslardır. Cumhuriyet yönetimi siyasal, sosyal ve ekonomik açılımları olan bu kurslar sayesinde, köyde ve köylülükte cumhuriyet yönetiminin ilkeleri doğrultusunda bir dönüşümü gerçekleştirerek, ideal köy ve ideal köylüyü inşa etmeyi amaçlamıştır. Şöyle ki, bu yıllarda ülkede pek çok köyde maddi imkânsızlıklar ve öğretmen eksikliği nedeniyle okul inşa edilememiştir. Yaşanan Serbest Cumhuriyet Fırkası deneyimi, cumhuriyet yöneticilerine, ideolojilerini tabana yayma konusundaki başarısızlıklarını göstermiştir. Eğitim-siyaset ilişkisi bağlamında, cumhuriyet yönetimi, açacağı bu kurslardan mezun olacak öğretmenler vasıtasıyla köye ve köylüye ulaşabilmenin, daha kolay bir yolunu bulacağını düşünmüştür. Ayrıca köy, yaşanan 1930 ekonomik buhranı nedeniyle ekonomide devletçi sanayileşme modeline yönelen yöneticilerin, ihtiyaç duydukları sermayeyi temin edebilecekleri bir potansiyel taşıması bakımında ilgi çekicidir. Eğitimler sayesinde, büyük tarımsal yatırımlara gerek duyulmaksızın, tarımsal üretimin daha teknik usullerle gerçekleştirilerek, artırılması hedefleniyordu. Bu amaçlar çerçevesinde askerliğini çavuş olarak yapan ve okuma yazma bilen köylülerin eğitilerek köylerine birer öğretmen olarak gönderilmesi uygulamasına geçilmiştir. Bütün bunların dışında bu kurslar, Köy Enstitüleri projesinin bir ön uygulaması bakımından da incelemeye değerdir.

Anahtar Kelimeler: Köy Eğitim Kursları, Köy Enstitüleri, ideal köy, ideal köylü, dönüşüm.

* Araş. Gör. Dr., Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, csekmen@gazi.edu.tr

**“VILLAGE INSTRUCTOR TRAINING COURSES” AS A MEANS FOR
REPUBLICAN GOVERNMENT’S PURPOSE OF TRANSFORMING
VILLAGES and VILLAGERS in 1930s**

Abstract:

“Village Instructor Training Courses” are founded in 1930s in villages which do not have access to schools, in order to facilitate education of the villagers. Through these courses which lead to political, social and economic consequences, The Republican Government has aimed to build ideal villages and ideal villagers by realizing the transformation of villages and villagers towards the principles set out by the Administration. In 1930s’ Turkiye, physical impossibilities and the lack of teachers prevented opening new schools in villages. Free Republican Party (Serbest Cumhuriyet Fırkası) experience has revealed the failure of Republican Administrators in spreading their ideologies among the common people of the country. In the context of education-politics relations, The Republican Administrators has considered the graduates of these courses as a new and convenient means to reaching and contacting the villages and the villagers. Contacting with the villages was important also because they had the potential to provide the Administrators with the capital required to set the statist industrialization model which was the new target of the government after the Great Depression of 1930. The aim was to increase agricultural production by using more technological modes of production, instead of big agricultural investments; and the government counted on the instructors in the village to achieve this target. Pursuant to these intentions, it has been decided to train villagers who has done their military service as sergeant and who are literate as instructors; and to assign them as instructors in their villages. Apart from all these reasons, these courses are worthy of consideration due to the fact that they are a pilot implementation of Village Institutes Project.

Keywords: Village Instructor Training Courses, Village Institutes, ideal village, ideal villager, transformation.

GİRİŞ

Bu çalışmanın konusu, 1930’lu yıllarda nüfusu 150’den az olan yerlerde (köylerde) “eğitim”i gerçekleştirmek amacıyla açılan köy eğitmen kursları ve Cumhuriyet yönetiminin bu kurslardan beklentileridir. Eğitmen kursları, Cumhuriyet yönetiminin 1930’lu yıllardaki köye yönelik ilgisinin, en somut adımını oluşturması sebebiyle önemlidir.

Çalışma ilk olarak, Cumhuriyet yönetiminin köy eğitmen kurslarını, 1930’lu yıllardaki siyasi, sosyal ve ekonomik beklentileri doğrultusunda, köyde ve köylülükteki “dönüşüm”ü gerçekleştirmenin bir aracı olarak kurduğu düşüncesi üzerinde yoğunlaşmaktadır. İkinci olarak, köy eğitmen kurslarının, 1940’da Köy Enstitülerinin

kurulması ile doruk noktasına ulaşacak olan köyü ve köylülüğü, yeni rejimin değer ve ilkeleri doğrultusunda dönüşüme uğratma projesinin ilk adımını oluşturduğu düşüncesi üzerinde odaklanılmıştır. Bu sebeple, köy eğitim kursları birer eğitim kurumu olmanın da ötesinde, Cumhuriyet yönetiminin köye ve köylülüğe yönelik projesinin bir parçasıdır. Burada seçilen kelimenin "öğretim" değil de "eğitim" olması, çalışma açısından önemli bir ayrımdır. Bu kurslar, köyde ve köye özel bir eğitimi, çocuk-yetişkin tüm köylüler için öngörmektedir. Bu da çalışmada üzerinde durulan bir diğer düşüncedir.

Köy Eğitim Kursları amaçları ve işlevleri ile Köy Enstitülerinin amaçları ve işlevleri arasında yakın bir ilişki kurmak mümkündür. Aslında Köy Enstitülerini, Köy Eğitim Kurslarının yaşanan tecrübelerle geliştirilmiş, donatılmış bir üst modeli şeklinde değerlendirebiliriz. Her ikisinin de cumhuriyet yönetiminin ideolojisiyle, ilkeleriyle tanıştırılmış, hatta daha da ileri giderek hemhal edilmiş, yeni köy ve köylüyü yaratma ülküsünü paylaşma temelinde benzerlikleri vardır. Yeni köy ve köylünün yaratılması daha en başından bir siyasi projedir. Hem eğitim kursları hem de köy enstitüleri bu projenin, "dönüştürme" işlevini yerine getirecek araçlar olarak kurgulanmışlardır. Yine her ikisinin de dönüştürme nesnesi, çocuğuyla, yetişkinleriyle tüm köylülerdir. Yani burada söz konusu olan bir öğretim hamlesi yapmaktan ziyade, bütün olarak köylüyü bir siyasi proje kapsamında, dönüştürme esasında eğitmektir. Bu çalışmada bilimsel anlamda bir katkı aranacaksa eğer, yukarıdaki satırların Köy Eğitim Kursları özelinde ele alınmış olmasına bakılması gerekir. Çünkü Eğitim Kursları ile ilgili yazın, Köy Enstitüleri ile karşılaştırıldığında sınırlıdır.

Söz konusu düşünceler, literatür taraması ve belgesel gözlem yöntemiyle serimlenmeye çalışılacaktır. Bu amaçla, dönemin gazete ve dergilerine, köy eğitimleri için hazırlanan öğretim klavuzlarına, hatıratı, yani birinci dereceden kaynakların yanı sıra, konuyla ilgili yazılmış makale ve kitaplara da başvurulacaktır.

Çalışmada öncelikli olarak Cumhuriyet yönetimini köye gitmeye iten nedenler çözümlenmeye çalışılacaktır. Bu nedenlerin bir ayağını ekonomik, bir ayağını da siyasal ve kültürel unsurlar oluşturmaktadır. Bu nedenlerin doğru tespit edilmesi, eğitim adaylarının yetiştirilme amaçlarını görebilmek, yani Cumhuriyet yönetiminin eğitimden beklediklerini anlayabilmek açısından önemlidir. Ardından, eğitim adaylarının bu beklentiler doğrultusunda nasıl bir eğitimden geçirildikleri incelenecektir. Bu bölümde, eğitim adaylarına verilen eğitimin tamamıyla köye ve köy yaşantısına yönelik, "özel" bir eğitim olduğu düşüncesi tartışılacaktır. Bu bölüm aynı zamanda, eğitim adaylarından beklentilerin çözümlendiği bölüm olacaktır. Bir sonraki bölümde ise, köylere giden eğitimcilerin, köylerdeki faaliyetleri incelenecektir. Son olarak da, Köy Eğitim Kursları'nın kapatılması üzerinde durulacaktır.

D) 1930'LARDA CUMHURİYET YÖNETİMİNİ KÖYE GİTMEME YÖNELTEN SEBEPLER

1930'ların başında ortaya çıkan ekonomik ve siyasi gelişmeler, Cumhuriyet yönetimini köye gitmeye itmiştir. Ancak bu cümleden, Cumhuriyet yönetiminin köye ve köylüye olan ilgisinin 1930'larda doğduğu sonucu çıkarılmamalıdır. Aslında köye yönelişin izlerini, Cumhuriyet öncesi döneme, II. Meşrutiyet dönemine kadar sürebiliriz (Karaömerlioğlu,2001:285). Bu ilgi, cumhuriyetin kurulduğu ilk yıllarda da canlı kalmakla birlikte, soyut ve romantik bir ilgi olmanın ötesine geçememiştir. Cumhuriyet yönetiminin köye yönelik ilgisinin somutlaşarak şekillenmesi, kendisini 1930'lu yıllardan itibaren göstermeye başlamıştır.

Bu şekillenmenin söz konusu yıllarda ortaya çıkmasının ekonomik ayağını, hükümetin iktisat politikasındaki bir sapma oluşturur. Tek parti yönetimi 1923-29 yılları boyunca izlediği iktisat politikasında, 1930 yılında bir değişikliğe gitme mecburiyetini duymuştur. Hatırlanacak olursa, 1923-1929 arası dönemde Türkiye'nin takip ettiği iktisat politikasının temel karakteristiği, “devlet desteğiyle bir yerli ve milli burjuvazi ‘yetiştirilmesi’ni kalkınma ve modernleşmenin temel mekanizması olarak” görmesiydi(Boratav, 1998:28). Bu dönem boyunca devlet eliyle bir milli burjuvazi yaratılması amacıyla, özel kesim sanayi teşvik edildi. Ancak dönemin sonuna gelindiğinde, verilen teşviklere rağmen, ülkedeki sanayileşme hamlesini gerçekleştirmede, özel kesimin çok da başarılı olamadığı görüldü. “Özel kesimin rejimi ayakta tutabileceği ve sağlamlaştırabileceği düşüncesi, özellikle 1929/30'dan sonra artık rağbet görmedi”(Kuruç,2001:299).

Bu arada, 1930'lu yıllara damgasını vuran 1929 büyük ekonomik buhranı da, Türkiye'nin iktisat politikasını yeniden gözden geçirmesine yol açmıştı. Büyük buhranla, tüm dünyayla birlikte Türkiye'de de hammadde fiyatları düşüşe geçmişti. Bir hammadde ihracatçısı, sanayi malı ithalatçısı olan Türkiye, ham madde fiyatları, sanayi mallarına oranla daha fazla düştüğü için, ihracat gelirlerinde önemli bir kayba uğramıştı. Buna bağlı olarak, “zorunlu sınaî tüketim mallarının pek çoğunu, örneğin şeker, un ve kumaşı içeren ithalatın reel olarak düşmesi toplam tüketim hacminde ve hayat standartlarında önemli gerilemelere sebep olacaktı.” Türkiye gibi bir ülkenin, mevcut sistemde bu gerilemeyi durdurabilmesinin tek yolu, “dış ticaret açıklarının kapitalist merkezlerden kaynaklanan sermaye ihracı ile kapatılması olabilirdi. Ancak, büyük buhran, sermaye hareketlerini de geniş çapta daralttığı için istisnai durumlar dışında bu da bir çıkar yolu olmuyordu” (Boratav,1998: 48-49).

Bu şartlar altında Türkiye, tüketim hacminde ve gelir düzeyindeki düşmeye engel olmak için, ithalatı kontrol altında tutma yoluna gitmiştir, yani “devletçi sanayileşme” politikası izlemeye başlamıştır(Kepenek ve Yentürk, 2001:68-70). Özetle, 1923-29 arası dönemde, milli burjuvazi yaratma girişiminin istenen verimliliği vermemesi ve özellikle de 1929 büyük buhranının yol açtığı, ithalatı kontrol altında tutma zorunluluğu karşısında, “devlet yardımıyla kurulacak ithal ikame eden sanayi

sektörünü gerektiren, kendine yeterli (otarşik) bir kalkınma modeli"nin uygulanmasına girişilmiştir(Keyder ve Birtek,1983:204).

Cumhuriyet yönetiminin 1930'lu yılların başından itibaren köye yönelmesi, bu noktada önem taşımaktadır. Çünkü devlet eliyle ithal ikame eden sanayi sektörünün kurulması için, elde yeteri kadar sermaye birikimi bulunmamaktadır. Devletin imkânları bellidir, hammadde ihracatçısı olan Türkiye bir tarım ülkesidir. Büyük bir köylü nüfusuna sahip olan Türkiye'nin kendi kendine yeterliliği hedefleyebileceği ilk sektör, tarım sektörüdür. O zaman gidilecek adres de, kişi de bellidir: köy ve köylü. Köy, taşıdığı potansiyelle Cumhuriyet yönetiminin her bakımdan ilgisini çekmektedir.

Bu amaçla, devletçi politika doğrultusunda, tarımsal üretimi destekleme yönünde yeniden bir yapılanmaya gidilerek, tarımsal üretimin artırılmasının yolları arandı. Sermaye kıtlığı, tarımda makineleşmeye gidilmesine imkân vermiyordu. Bu şartlar altında bulunabilecek en az maliyetli ve en kolay çözüm, köylülere yeni teknikler öğretmekti (Karaömerlioğlu,1998:58). Cumhuriyet yönetimi bu sorunu, köye giderek, köyde üretim çeşitliliğini ve verimliliğini artırmaya yönelik eğitimi gerçekleştirerek aşmaya çalışacaktı.

Cumhuriyet yönetimin 1930'lu yıllarda köye gitmeye iten sebeplerin siyasi ayağını ise, rejimin ilk kurulduğu yıllardan beri sürmekte olan kitlelerin rejime kazandırılması meselesi oluşturuyordu. 1930'lu yıllara gelindiğinde, yönetici elit bu sorunun devam etmekte olduğunu görüyordu. 1930 yılında ortaya çıkan Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF) hareketi, Cumhuriyet yöneticilerine, bu soruna daha ciddi olarak el atılması gereğini hissettirdi. SCF, "tek partili rejim ile hükümet icraatlarının, kontrolsüz, muhalefetsiz oluşunun getirdiği ağırlık ve kamuoyundaki hoşnutsuzluğu" (Okyar ve Seyitdanlioğlu,1999:63) ortadan kaldırmak amacıyla, tek parti yönetimi tarafından, Fethi Okyar'a 1930 yılında kurdurulmuş bir partidir. Tek parti yönetiminin inisiyatifıyla kurulmuş olan bu parti, "(Ü)lkede, mürteci, ve şeriatçıların Serbest Fırka'ya sızdıkları, bu unsurların Fethi Bey ve arkadaşlarını aşarak veya onları dinlemeyerek, seçimler esnasında veya başka zamanlarda, ülkede şeriat lehine kargaşa yarattıkları ve başta, Gazi olmak üzere, Cumhuriyet aleyhinde tertipler organize ettikleri"(Okyar ve Seyitdanlioğlu,1999:171) gerekçesiyle, kuruluşundan 3 ay sonra kapatılmıştır.

Ancak partinin kapatılmasına gerekçe olarak ileri sürülen "irtica" suçlamalarının yanında, SCF hareketinin 3 ay gibi kısa bir süre içerisinde, halk tabanında görmüş olduğu büyük ilgi de göz önünde bulundurulmalıdır. SCF deneyiminin sona erdirilmesine yol açan gelişmeler, aslında bir bakıma tek parti yönetiminin kitlelerle iletişimindeki başarısızlığını da ortaya koymuştur. SCF deneyimi, halk partisi iktidarının "kitle tabanının son derece zayıf olduğunu"(Karaömerlioğlu,1998:57), başka bir ifadeyle "var olan parti ideolojisinin yetersizliğini"(Tekeli ve İlkin:1983,209) göstermiş, kitlelerin rejime kazandırılması için bazı tedbirlerin alınması gerektiği ortaya çıkarmıştır.

1930'lar Türkiye'sinde, halkın aşağı yukarı %80'inin köylerde yaşadığı düşünülecek olursa, halk kelimesinin aslında köylü kelimesine karşılık geldiği ileri sürülebilir. Rejimin yurt çapında yayılması için gerekli rota, köylerden geçmektedir. Köyde siyasi rejime uygun yeni insanın, ideal cumhuriyet köylüsünün yetiştirilmesine yönelik bir eğitimin gerçekleşmesi, bu açıdan büyük önem taşımaktaydı.

1930'ların başında gelişen bu iki olayın ardından, hem tarımsal üretimi daha verimli kılabilecek tekniklerin köylüye öğretilmesi, hem de köylünün yani halkın, rejimle eklenmesini sağlayacak bir tedbir arayışına girilmiş ve eğitim yoluyla, o günün Türkiye'sini meşgul eden bu iki sorunun birden çözülebileceği düşünülmüştür.

Ancak, mevcut haliyle köylerdeki eğitimin durumu pek de parlak değildi. Ülkede 40.000 köy vardı ve bu köylerden 35.000'inde okul yoktu(Aydın,1997:28). Tek parti yönetiminin bir an önce köylerde "eğitim"i gerçekleştirmek üzere okul inşa etmesi ve daha da önemlisi, istediği doğrultuda eğitimi gerçekleştirecek kadroyu yetiştirmesi gerekmektedir.

Bu noktada, ilk etapta köyde eğitim sorununu çözecek bazı pratik çarelere başvurulma yoluna gidildi. Köy Eğitim Kurşları bu bakımdan, tek parti yönetiminin köye ve köy eğitimine yönelik ilgisinin 1930'lu yıllardaki en somut örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Köy Eğitim Kurşları, aynı zamanda 1940 yılında resmen açılacak olan Köy Enstitüleri projesinin ön denemesi olması bakımından da önem taşımaktadır.

II) KÖY EĞİTMEN KURSLARI

A) İlk Köy Eğitim Kursu'nun Kurulması ve Eğitimcilerin Yetiştirilmesi

1930'lu yılların ortalarına gelindiğinde köylerdeki eğitim durumunu gösteren bir raporun hazırlanıp Mustafa Kemal'e sunulması, Köy Eğitim Kurşları'na gidecek yolu da açmış oluyordu. Saffet Arıkan'ın Kültür Bakanlığı sırasında hazırlanan bu raporu değerlendiren Mustafa Kemal, ordudaki çavuşlardan yararlanılmak suretiyle, köylerde eğitim sorunun çözümlenebileceğini düşünüyordu. Hatta köye eğitimciler gönderilecek bu çavuşlara "eğitmen" denilmesini de, kendisi istemişti(Bayram,1999:18). "Köy Terbiyecisi" (Tonguç,1940:2) olarak da adlandırılan eğitimciler, nüfusları öğretmen gönderilmesine müsait olmayan, genellikle 150'den az kişinin yaşadığı köylerde, hem eğitim işlerini gerçekleştirmek hem de köylülere ziraat işlerini fenni bir şekilde nasıl yapabilecekleri hususunda rehberlik etmek için yetiştirileceklerdi(Köy Enstitüleri I,1941:35).

İlk olarak, deneme mahiyetinde bir kurs açılmasına karar verildi. Bu iş için uygun kişileri bulmak üzere Kayseri, Yozgat, Çorum ve Eskişehir'in köylerinde bakanlıkça bir inceleme yaptırıldı. İncelemenin ardından, Ankara köylerinden erler toplanarak kursa tabi tutuldular(Kültür Bakanlığı Dergisi,1937:82). Bu adayların

okuma yazma biliyor olması gerekiyordu, hata okuma-yazmayı orduda öğrenenler bile eğitimci adayları arasına seçildiler. Okuma-yazma bilmenin dışında, eğitimci adaylarında "köy hayatını bütün külliyetle yaşayarak bilmiş ve köye bağlanmış"olma, "köyde yapacağı işler dolayısıyla karşılaşacağı güçlükleri yenebilecek durumda" olma, "köye sade fakat ileri kıymetli bir hayatı sokabilmek için bıkmadan çalış(ma)", "köylüye rehberlik edebilme", "köyün mukadderatı ile kendi mukadderatını ve bunlarla devletin mukadderatını birbirine bağlı olduğunu bilerek çalışabilme" (Tonguç, 1938:188-189) gibi niteliklerin bulunmasına dikkat ediliyordu.

İlk eğitimci kursu, Eskişehir'e bağlı Çifteler bucağındaki Mahmudiye Köyü'nde açıldı(Bayram,1999:20). Kursa katılan adayların sayısı kaynaklarda tutarlılık göstermemekle beraber, aşağı yukarı 80 civarında eğitimci adayına altı yedi aylık bir kurs verildi. Bu kurs süresince eğitimci adayları, modern tarım tekniklerinin uygulandığı Mahmudiye Devlet Üretim Çiftliği'nde, iş içerisinde yetiştirildiler (Tekeli,t.y.:666). Bu ilk eğitimci kursunun programını, Kültür Bakanlığı Dergisi'ndeki bir rapordan takip edebiliriz:

"Kurstaki erler (8-10) ar kişilik gruplara ayrıldılar. Her grubun başında öğretmen okulu mezunu, köylerde muvaffakiyetle öğretmenlik eden birer öğretmenle, birer ziraat okulu mezunu ziraat işyarı vardır. Kursun tedrisatını iki ilk öğretmen ispekteri idare etmiştir.

Kursun tedrisatı gayet ameli bir şekildedir. Gruplar her sabah kursun büyük otobüsü ile işyerlerine dağıtılırlar. Bir grup çayır biçer, bir grup ot balyası yapar, bir başka grup pullukla tarla sürer, bir grup ağıllarda atçılık veya koyunculuk dersi görür. Ameli dersler işin icabına göre birkaç saat devam ettikten sonra tarlada, çayırdaki, ağılda, makine başında nazari derslere başlanır. Derelerin kenarlarındaki söğüt ağaçlarının altında toplanılarak okuma-yazma ve yurt-yaşama bilgisi derslerine devam edilir....Bu faaliyetlerden başka erlere Ankara inşaat usta okulu öğretmen ve talebeleri tarafından inşaat işleri de öğretilmektedir"(Kültür Bakanlığı Dergisi,1937:82).

Raporu incelemeye devam ettiğimizde, kurstaki eğitimci adayları sırasında eğitimci adaylarına, mikroskop kullanarak mikropların gösterildiğini -ve tabii ki eğitimci adaylarının hayatlarında ilk kez karşılaştıkları bu olay karşısında ne kadar şaşırıldıklarını-, ya da eğitimci adaylarının gözleri önünde koyunlar üzerinde otopsi yapılarak koyunların ve diğer hayvanların iç organlarının eğitimcilere gösterildiğini öğreniyoruz(Kültür Bakanlığı Dergisi,1937:89-92).

Rapordan da anlaşılacağı üzere eğitimci adayları bir yandan teorik dersler alırken, diğer yandan ilerde gidecekleri köyde köylülere tarlada, bağda, bahçede, hatta evde yardımcı olmak, yani köyün ve köylünün yaşam seviyesini yükseltmek için gerekli olan bilgileri, iş içerisinde öğrenmişlerdir.

Kursun ardından, eğitimci adayları Ankara'nın köylerine stajyer olarak atanarak izlendiler. Mahmudiye'deki ilk eğitimci kursu denemesinden olumlu sonuçlar alınması

üzerine, eğitim kursları uygulamasına devam edilmiş ve 11 Haziran 1937'de 3238 sayılı "Köy Eğitimcileri Kanunu" ve 7 Temmuz 1939 tarihinde de 3704 sayılı "Köy Eğitimcileri Kurslarıyla Köy Öğretmen Okullarının İdaresine Dair Kanun"un mecliste kabul edilmesiyle, bu denemeye yasal dayanak sağlanmış, köy eğitim kursları ülke çapında yaygınlaştırılmıştır. Köy enstitülerinin kurulmasıyla beraber köy eğitim kursları, o bölgedeki köy enstitülerine bağlanarak faaliyet göstermişlerdir. Kapatılacakları 1947 yılına kadar, kurslardan 29'u bayan olmak üzere 8675 eğitimci yetiştirilerek, köylere gönderilmiştir(Bayram,1999:20).

B) Eğitimcilerin Köylerdeki Çalışmaları

Köy eğitim kurslarını başarıyla bitiren eğitimciler geldikleri köylere, ya da köyelerine yakın civardaki diğer köylerde eğitimci olması durumunda bu köylere, köy eğitimci sıfatıyla geri dönüyorlardı. Eğitimciler, köylerde ilkokul birinci sınıfta öğrenim görecektir çağdaki çocukları toplayıp bu öğrencileri 3 yıllık bir eğitimden geçirdikten sonra tekrar başa dönerek, yeni bir grup çocuğa 3 yıl boyunca eğitimci yapıyorlardı. Köy eğitimcilerine 3 yıllık eğitimcilikleri sırasında yardımcı olacak üç öğretim kılavuzu gönderiliyordu: Birinci Yıl Öğretim Kılavuzu, İkinci Yıl Öğretim Kılavuzu ve Üçüncü Yıl Öğretim Kılavuzu. Söz konusu kılavuzlar incelendiğinde, kılavuzlarda yer alan ifadelerin aslında birer talimat niteliği taşıdığı görülür. Eğitimcinin dersi ne kadar süre işleyeceği, o gün hangi sayfayı okuyup, öğrencilere hangi soruları soracağı ve yapılacak diğer işlerin tümü, kılavuzda belirlenmiştir. Eğitimci ancak belirlenen gün ve saatte, belirtildiği kadar süreyle ve belirtilmiş konuları belirtildiği şekliyle öğrencilere aktarır. Ancak yine de, eğitimcinin yetersiz kalacağı konular göz önünde bulundurularak, eğitimcilerin eksikliklerini gidermek amacıyla, adına gezici başöğretmen denilen, öğretmenlik formasyonuna sahip kişilerin, zaman zaman köylerde dolaşarak hem eğitimcilerin yaptıklarını denetlemesi, hem de eğitimciden ziyade ancak bir öğretmenin bilgi donanımıyla anlatılabilecek konuları öğrencilere anlatmaları yoluna gidilmiştir. Bu konular, öğretim kılavuzlarında, "Gezici Başöğretmenin İşleyeceği Konular" başlığıyla yer alıyordu (Köy Öğretmenleri İçin Birinci Yıl Öğretim Kılavuzu,1941:108-109. Köy Öğretmenleri İçin İkinci Yıl Öğretim Kılavuzu, 1941:118-119. Köy Öğretmenleri İçin Üçüncü Yıl Öğretim Kılavuzu, 1941:140-141). Ayrıca eğitimcilerin kılavuzda bilmedikleri ya da anlamadıkları yerler olursa, onları da gezici başöğretmene sormaları tembihlenmiştir.

Aritmetik, Yurt ve Yaşama Bilgisi, Okuma-Yazma dersleri, her yıl öğrencilerin seviyelerine göre işlenecek dersler arasında bulunmaktaydı. Bu teorik derslerin yanında, köy hayatını ilgilendiren pratik bazı konular, eğitimci köy okullarında uygulama ile öğrencilere ve köylülere gösterilmekteydi. Haftalık program içerisinde, Pazar günü hariç her gün 1 saat, yani haftada 6 saat ziraat işlerine ayrılmıştı(Köy Eğitimcileri İçin İkinci Yıl Öğretim Kılavuzu,1941:123). Köy okullarında verilen eğitimi, şehir ve kasabalardaki okullarda verilen eğitimden ayıran da budur. "Bu işler

mahalli şartlara göre değişeceğinden, bütün okulların ihtiyaçlarını karşılayacak olan bir ziraat müfredatı meydana getirmeye imkan yoktur...Ziraat faaliyetleri arasında mevsime ve mahalli şartlara göre hayvan bakımı, arıcılık, kümes hayvanları yetiştirme, fidancılık ve meyvacılık, bağcılık, sebzeçilik, tarla ziraatı, sütçülük gibi işler yaptırılır. Bu faaliyet okulun bahçesinde, ahır ve kümesinde, eğitime veya köylülerden birine ait bahçe, tarla, ahır ve kümeste cereyan edebilir"(Köy Eğitimcileri İçin Birinci Yıl Öğretim Kılavuzu,1941:110).

Köy çocuklarına dört işlemin, okuma-yazmanın yanında yoğun bir biçimde tarım ve hayvancılık gibi, aslında bir öğrencinin değil, bir köylünün yapması/ öğrenmesi gereken bilgilerin öğretilmesi, üzerinde durulması gereken bir konudur. Tavukçuluk, sebzeçilik, meyvecilik zaten bir köy çocuğunun bildiği ve günlük hayatında uğraştığı işlerdendir. Ancak eğitime ya da köylülerden birine ait bahçe, tarla, ahır ve kümeste uygulamalı olarak öğretilmesi belirtilen bu zirai işlerin, eğitime kurstaki eğitimi esnasında öğretilmesi gibi yeni tekniklerle, yeni usullerle, bir başka ifadeyle "fenni" olarak öğretilmesi söz konusudur. Anlaşılacağı üzere, köylerde şehirdekinden tamamen ayrı, hatta tamamen köye özel bir eğitim verilmesi yoluna gidilmiştir. Adeta köyde yaşayan bir öğrencinin "iyi bir öğrenci"nin yanı sıra "iyi bir köylü" olması hedeflenmiştir.

Köy eğitimcinin görevi bunlarla sınırlı değildir. Eğitimden köy çocuklarını eğitmesinin yanı sıra, köyün yetişkinlerine de pek çok konuda yardımcı olması beklenmektedir. Eğitimci, "yalnız okuma yazma bilen bir vatandaş gibi değil, kendi için hayata iyice hazırlanmış ve bulunacağı muhit için de faydalı olmak imkânlarını elde etmiş olgun birer insan olarak (köyüne) iade"(Ulus,1936:1) edilecektir. "(K)öyde tarım öncülüğü" yapmak, "fidanlık, koru, meyva bahçeleri kurulmasına önderlik" etmek, "temizlik, hastalıklardan korunma konularında köylüleri eğitmek", köy eğitimcinin sorumluluğundadır (Bayram,1996:36).

Eğitimciler bu sorumluluğun bilincindeydiler. Tonguç'un, "nasıl bu öğrendiklerinizi köy çocuklarına öğretebilecek misiniz? Sizin çocuklarınızı da okur-yazar hale getirebilecek misiniz?" sorusu karşısında eğitimci adaylarının verdiği "Okuma-yazma meselesini çantada keklik bilin. Biz daha ileriye gideceğiz, köyleri ve köylüleri taşı ile toprağı ile birlikte adam edeceğiz. Bu söylediklerimizi yapabilmek için icabında ölümü bile göze alacağız, bu uğurda hiçbir şeyden yılmayacağız..." cevabı, bu sorumluluk bilincini de göstermektedir (Tonguç,1939:107).

Köy Eğitimcileri için hazırlanan İkinci Yıl Öğretim Kılavuzu'nda bir eğitimcinin, köy çocuklarını daha temiz giyinmeye teşvik edebilir, köyde ev, ahır, ağıl, kümes örnekleri gösterebilir, köylüleri yerden iki üç karış yükseklikte tahta kerevetler üzerinde yatmaya alıştırtabilir, köylülere saksıda çiçek yetiştirme zevkini verebilirse, köyde mühim işler yapmış sayılacağı yazıyordu (Köy Eğitimcileri İçin İkinci Yıl Eğitim Kılavuzu,1941:36). Aynı kılavuzda, "Cumhuriyet Bayramından Bir Gün Evvel

yapılacak İşler” başlığı altında, eğitmenen, bayram sabahı köylüleri köy meydanında toplayarak, günün anlamıyla ilgili bir konuşma yapması, köylülerin o günü “iyi geçirmeleri için Muhtarla söz birliği ederek güreş, cirit ve türlü köy oyunları oynattır(ması), ...gece meşale ve meydan ateşi yaktırarak türlü köy oyunları oynattırmağa ve eğlendirmeye devam et(mesi)”, (Köy Eğitmenleri İçin İkinci Yıl Eğitim Klavuzu,1941:49) isteniyordu.

Tıpkı daha sonraki yıllarda açılacak köy enstitülerinden mezun olacak köy öğretmenleri gibi, onlar da oldukça az bir maaş alıyorlardı. Eğitmenler asıl geçimlerini, Ziraat Bakanlığı’nın sağlayacağı küçük topraklarında, tarımsal üretim yaparak kazanacaklardı (Tekeli,t.y.:666). Köy Eğitmenleri Kanunu’nda da belirtildiği gibi, “... ziraat işlerini fenni bir şekilde yapılması için köylülere rehberlik etmek üzere” “istihdam edil(en)” (Köy Enstitüleri İle İlgili Yasalar I, 2000:7) köy eğitmenleri, böylelikle kendi geçimlerini sağlamanın da ötesinde, oluşturdukları bu örnek tarlada uygulayacakları modern tarım tekniklerini, köylülere öğretebileceklerdi.

Eğitimin bu yönü, bize köyde ve köye göre verilen bu eğitimin okulsuz, öğretmensiz köy çocuklarına okuma-yazma dört işlem öğretme meselesi olmadığı, köyün geleceğini ilgilendiren bir projeye karşı karşıya olduğumuzu göstermektedir. “Böylece bir taşla iki kuş vurulmuş”, “Eğitmenin kişiliğinde köye yalnız bir okul öğretmeni değil, modern ziraat yolları ve modern istihsal aletleri(nin) gir(mesi)” de sağlanmış oluyordu (Wilson ve Başgöz:1968:168).

Bu bağlamda, eğitmen kursları aracılığıyla Cumhuriyet yönetiminin köyü, hem teknik hem de sosyal anlamda yeniden yapılandırmayı ve toptan kalkındırmayı hedeflediğini söylemek mümkündür. Nitekim resmi olarak 1940 yılında faaliyete geçen Köy Enstitüleri, bu projenin daha kapsamlı ve planlı bir uygulamasıdır. Köy, köy formunda korunacaktır, ama bu köy eski köy olmayacaktır. Köylü, köylü olarak kalacaktır, ama bu köylü de eski köylü olmayacaktır. Eğitmenin öncülüğünde, köy ve köylü bir nebze de olsa kalkındırılacaktır. Bu işi 1940 yılından itibaren köy enstitülerinden mezun olan köy öğretmenleri daha da ileriye götüreceklerdir. Mevcut haliyle yönetici elitin beklentilerini karşılamaktan uzak olan köy ve köylü, ideal köye ve bu köyün modern tarım tekniklerini kullanarak daha bol ürün alan, medeniyetin nimetlerinden faydalanan ve cumhuriyet rejimine bağlı, ideal köylüye dönüştürülecektir.

Bir eğitmen, eğitim çağındaki köy çocuğunun ve köydeki yetişkinlerin eğitiminde, sağlığında, tarlasını ekip biçmesinde, nerede yatacağında, bayram kutlamasında, kısacası yaşamının hemen her alanında etkin bir rol üstlenmekle görevlidir. Aslında eğitmenen köyü sosyal, kültürel ve ekonomik olarak kalkındırması beklenmekteydi. Köyün içinden alınıp eğitilerek tekrar köye gönderilen bir insanın, köydeki bu dönüşümü gerçekleştirecek gerekli ekonomik, idari önlemler alınmaksızın,

bu büyük sorumluluğun altından başarıyla kalkıp kalkamayacağı, ya da kendisi üzerine düşen sorumluluğu bütün iradesiyle yerine getirirse bile, tek başına bir eğitmenin iradesinin bu dönüşümü gerçekleştirip, gerçekleştiremeyeceği şüphelidir. Eğitimciler, bu ağır sorumluluğu yerine getirmek için olanca güçleriyle çalışmışlardır. Ancak eğitimcilerin fedakârcâ diyebileceğimiz bu çabaları, köyü dönüştürmeye yetmemiştir. Zaten cumhuriyetin yöneticileri de, köyü dönüştürme projesinden, 1940'lı yılların ortalarından, daha net bir tarih vermek gerekirse 21 Temmuz 1946 tarihli ilk çok partili seçimin ardından vazgeçmiş görünürler. Çok partili hayata geçişin, köye ve köylülüğe yönelik politikalar üzerindeki etkilerine, bu çalışma kapsamında değinilmeyecektir. Ancak burada köy eğitim kurslarından ve daha da önemlisi, Cumhuriyet yönetiminin köy projesinden, çok partili siyasal hayata geçişle birlikte vazgeçildiğini belirtmek gerekir.

C) Köy Eğitim Kurslarının Kapatılması

Buldukları bölgedeki köy enstitüsüne bağlı olarak eğitim vermekte olan köy eğitim kursları, 1946 yılı sonrasında, bir takım düzenlemelere tabi olmuştur. Bu düzenlemeler, sonunda köy eğitim kurslarının kapatılmasına kadar gitmiştir. 15 Nisan 1947 tarihinde açılan 12. dönem Eğitim Kursu, köylere eğitimci yetiştirmek için açılmış olan eğitim kurslarının sonuncusu olmuştur. Bu tarihten sonra, bir daha eğitim kursu açılmamıştır.

Bakanlar Kurulu'nun, eğitim kurslarından artırım sağlanması yönündeki kararı, bir genelge ile valiliklere bildirilmiştir. Bu genelge ile, kendiliklerinden görevlerinden ayrılmak isteyenlerle, ilköğretim müfettişlerinin verdikleri raporlara göre başarı durumlarının düşük olduğu saptanmış eğitimcilerden, bakanlıkça belirlenen sayıda eğitimcinin görevine son verilmesi, başarılı olmalarına rağmen bir öğretmenle idaresi mümkün olan köylerde çalışan eğitimcilerden, başka köylerde çalışmak istemeyenlerin görevine son verilmesi, işlerinden ayrılan eğitimcilerin yerine eskiden ayrılıp tekrar hizmete girmek isteyen eğitimcilerin atanmaması istenmiştir (Gedikoğlu,1971:213-214). 14 Temmuz 1948 tarihli bu genelge ile, köy enstitülerinde açılan köy öğretmen kurslarından mezun eğitimciler arasında, bir ayıklama yapılarak, eğitimci sayısı iyiden azaltılmıştır.

1948 yılı içerisinde çıkarılan bir yönetmelikle, eğitimciler için köy enstitülerinde tamamlayıcı kurslar adı altında, köy eğitimcilerini yeniden eğitmeyi amaçlayan kurslar açılmıştır (T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, XI, 488: 8). Eğitimcilerin, kurslardan mezun olup, köylerde köylüyü ve öğrencileri eğitmeye başlamalarından sonra, tekrar geri çağrılarak kursa tabi tutulmaları, aslında eğitimcilik kurumuna yönelik bir rahatsızlığın da göstergesidir.

Söz konusu rahatsızlığın temelinde, tıpkı Köy Enstitüleri gibi Köy Eğitim Kursları'nın da, "tek parti yönetimi" ile özdeşleştirilmiş kurumlar olduğu algısı

yatmaktadır. Köylerden aldığı desteği, uyguladığı çeşitli siyasal, ekonomik politikalarıyla iyiden kaybeden CHP, çok partili siyasal hayat içerisinde kendini yeniden konumlandırmak, tek parti döneminin zedelenmiş imajını dimağlardan kazımak istemektedir. Köy Eğitim Kursları da, Köy Enstitüleri ile birlikte bu yeni “imaj” yaratma hareketinden nasibini almıştır.

SONUÇLAR

Köy eğitim kursları, Cumhuriyet yönetiminin 1930’lu yıllar Türkiye’inde, köylerdeki “eğitim” sorununa bir çözüm getirebilmek amacıyla açmış olduğu kurslardır. Okul inşa etmenin ve dahası öğretmen göndermenin imkânsız olduğu, nüfusu 150’den az olan köylerde, köy eğitim kurslarında yetiştirilecek öğretmenler aracılığıyla eğitimin gerçekleştirilmesi planlanmıştır. Askerliğini yapmış, okuma yazma bilen, yaşantısını köylerde geçirecek, uygun kişiler bulunup köy eğitim kurslarında çok yönlü bir eğitimden geçirildikten sonra, geri köylere gönderilmişlerdir.

Bu eğitim, 1930’lu yıllar Türkiye’inde, Cumhuriyet yönetimini köye gitmeye iten nedenler etrafında örülmüştür. Ekonomik, kültürel ve siyasal yönü olan bu eğitimle asıl olarak, hem köyün ekonomik olarak kalkındırılarak, köyden gelecek ekonomik çıktıların artırılması, hem de köylünün, yani ülke nüfusunun %85’inin, yani “halk”ın, cumhuriyet yönetiminin siyasi ideolojisiyle eklemlenmesi hedeflenmiştir. Söz konusu eklemlenme bir “dönüşüm”ü içermektedir. Bu dönüşüm, Cumhuriyet yönetiminin köyden ve köylüden beklentileri çerçevesinde şekillenmektedir. “Eğitmenlerin Köylerdeki Çalışmaları” başlığı altında incelenen bu konu, dönüşümün ipuçlarını da vermektedir. Bu sebeple, çalışmada odaklanılan eğitim kurslarının, bahsi geçen şekillenmeyi sağlayacak bir araç olarak kurgulandığı düşüncesi açıklığa kavuşturulmaktadır.

Çalışmada üzerinde sıkça durulan “dönüşüm” olgusu, aslında Cumhuriyet yönetiminin köy ve köylü algısına yönelik bir siyasi projenin ana hedefidir. Asıl olarak Köy Enstitüleri ile olgunlaşan bu proje içerisinde, köy eğitim kursları deyim yerindeyse bir ilk basamak işlevi görmüştür. Merdivenin birinci basamağı köy eğitim kursları ise, tepe noktası da Köy Enstitüleridir. Köy eğitim kurslarının, köy enstitüleri ile doruğa ulaşacak “Cumhuriyet köyü ve köylüsü” algısını içeren siyasi projenin ilk aşaması olduğu düşüncesini, çalışma boyunca anlatılan köy eğitim kurslarının işlevlerinden, eğitimlerin köylerdeki sorumluluk alanlarından çıkarmak mümkündür.

Eğitmenler, köylerde ilkokul çağına gelmiş öğrencilerin öğreniminden sorumlu olmanın yanı sıra, gerek öğrencilerin gerekse de köylülerin eğitiminden de sorumludur. Bunu köy eğitimleri için hazırlanan öğretim klavuzlarını incelediğimizde, açık bir biçimde görmek mümkündür. Dolayısıyla çalışmanın eğitim kurslarının köyde ve köye özel bir eğitimi tüm köylüler için öngördüğü yönündeki düşüncesi doğrulanmaktadır.

KAYNAKÇA

- AYDIN, Mehmet. (1997), "Köy Enstitüleri Sisteminde Örgütlenme", AYDOĞAN, Mustafa (der.), *Köy Enstitüleri, Amaçlar, İlkeler, Uygulamalar*, Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı, Ankara, ss. 28-36.
- BAYRAM, Feridun. (1999), *Eğitmenler, Öğrenmeyi Öğretme Ustaları*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- GEDİKOĞLU, Şevket. (1971), *Evreleri, Getirdikleri, Yankularıyla Köy Enstitüleri*, İş Matbacılık ve Ticaret, Ankara.
- KARAÖMERLİOĞLU, Asım. (1998), "Köy Enstitüleri Üzerine Düşünceler", *Toplum ve Bilim*, 76 Bahar 1998): ss.56-85.
- KARAÖMERLİOĞLU, Asım. (2001), "Türkiye'de Köycülük", BORA, Tanıl / GÜLTEKİNGİL, Murat (der.), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce (Kemalizm)*, İletişim Yayınları, İstanbul, ss.284-298.
- KEYDER, Çağlar ve BİRTEK, Faruk. (1983), "Türkiye'de Devlet Tarım İlişkileri 1923-1950", KEYDER, Çağlar (der.), *Toplumsal Tarih Çalışmalar*, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, ss.191-220.
- KURUÇ, Bilsay. (2001), "Kemalist Ekonomiden Kesitler", BORA, Tanıl / GÜLTEKİNGİL, Murat (der.), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce (Kemalizm)*, İletişim Yayınları, İstanbul, ss. 298-312.
- OKYAR, Osman ve SEYİTDANLIOĞLU, Mehmet. (1999), *Fethi Okyar'ın Anıları*, Ankara.
- TEKELİ, İlhan. (t.y), "Osmanlı İmparatorluğu'ndan Günümüze Eğitim Kurumlarının Gelişimi", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi III*, İstanbul, ss.650-675.
- TEKELİ, İlhan ve İLKİN, Selim. (1983), *1929 Dünya Buhranında Türkiye'nin İktisadi Politika Arayışlar*, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- TONGUÇ, Hakkı İsmail. (1938), *Köyde Eğitim*, Devlet Basımevi, İstanbul.
- TONGUÇ, Hakkı İsmail. (1939), *Canlandırılacak Köy*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- TONGUÇ, Hakkı İsmail. (1940), "Köy Terbiyesi ve Köy Enstitüleri, 2", *Ulus* (15 Ağustos 1940), 2.
- WILSON, E. Howard ve BAŞGÖZ, İlhan. (1968), *Türkiye Cumhuriyeti'nde Milli Eğitim ve Atatürk*, Dost Yayınları, Ankara.
- Köy Eğitimcileri İçin Birinci Yıl Öğretim Klavuzu*. (1941), İstanbul.
- Köy Eğitimcileri İçin İkinci Yıl Öğretim Klavuzu*. (1941), İstanbul.
- Köy Eğitimcileri İçin Üçüncü Yıl Öğretim Klavuzu*. (1941), İstanbul.
- Köy Enstitüleri İle İlgili Yasalar I* (2000), AYDOĞAN, Mustafa (der.), (Ankara: Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı)

200 / *Çiğdem ERDEM*

Köy Enstitüleri, I (1941), İstanbul.

Kültür Bakanlığı Dergisi. (1937), “Köy Eğitimi” 20-1, Ankara, ss. 44-122.

T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, XI, (31 Mayıs 1948), s.488.

Ulus (1936), “Köy Mekteb ve Ordu”, (2 Haziran 1936), 1